

Ο Στρατός και ο καταλυτικός ρόλος του στη διαμόρφωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Δ')

/ Πεμπτουσία

Image not found or type unknown

Τον 9ο αιώνα, επίσης, απέκτησε μεγάλη σημασία ένας νέος κλάδος του στρατού, τα τάγματα, δηλ. Τέσσερα συντάγματα της αυτοκρατορικής φρουράς, οι σχολές, οι εξκουβίτορες, ο αριθμός ή βίγλα και οι ικανότατοι. Το τελευταίο το είχε όπως φαίνεται ιδρύσει ο Νικηφόρος Α΄, ενώ τα άλλα προέρχονταν απ' τις ανακτορικές φρουρές της παλιάς Αυτοκρατορίας.

Ολοκληρώνουμε σήμερα το αφιέρωμά μας στο βυζαντινό στρατό, το οποίο συνέταξε η Δρ. Ειρήνη Αρτέμη, Θεολόγος - Φιλολόγος (PhD & MA Θεολογίας)

Ήταν συντάγματα ιππικού που δεν φαίνεται να είχαν μεγάλη δύναμη-τον 10ο αιώνα οι σχολές είχαν μόνο 1.500 άντρες-και το καθένα είχε αρχηγό του ένα δομέστικο, εκτός απ' την βίγλα, που ο αρχηγός της ήταν ένας δρουγγάριος. Σε συνάρτηση με τα συντάγματα αυτά υπήρχαν τα νούμερα, πεζοί στρατιώτες ως 4.000, και η εταιρεία, η εν ενεργεία αυτοκρατορική φρουρά, που την στρατολογούσαν από ξένους, τους τελευταίους διαδόχους των φοιδεράτων. Αυτά τα στρατεύματα ήταν συνήθως στρατοπεδευμένα στην Βιθυνία και ακολουθούσαν στις εκστρατείες τον αυτοκράτορα και σιγά-σιγά όταν δεν εξεστράτευε ο ίδιος ο αυτοκράτορας, κατέληξε την αρχιστρατηγία να την αναλαμβάνει ο δομέστικος των σχολών[1].

Την μεγάλη περίοδο, σχεδόν ένα αιώνα, απ' τον Βασίλειο Α΄ ως τον Νικηφόρο Β΄, όταν κανένας αυτοκράτορας δεν ήταν στρατιωτικός, ο δομέστικος ήταν ο σημαντικότερος στρατιωτικός αξιωματούχος της Αυτοκρατορίας, παρ' όλο που στο προβάδισμα ερχόταν ακόμα μετά τον στρατηγό του θέματος των Ανατολικών. Και η μετάβαση που έγινε την εποχή εκείνη, από την άμυνα σε πόλεμο επιθετικό, ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την θέση του, ώσπου το 963 ήταν φανερό ότι ο δομέστικος των σχολών, ο Νικηφόρος Φωκάς, ήταν ο φυσικός υποψήφιος για τον θρόνο, όσο καιρό ήταν ανήλικοι οι πορφυρογέννητοι αυτοκράτορες. Η προσωπική φρουρά του αυτοκράτορα ονομαζόταν εταιρία και είχε ξένους μισθοφόρους. Τα καθήκοντα των στρατιωτικών σωμάτων ήταν καθορισμένα με ακρίβεια και η διοίκησή τους στηριζόταν στην τάξη και την πειθαρχία, ενώ ποινές προβλέπονταν για παραπτώματα όπως ανυπακοή, λιποταξία, εγκατάλειψη όπλων κ.ά[2].

Διοικητής του Θέματος ήταν ένας στρατηγός, ο οποίος ασκούσε και στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα. Σε αυτόν υπάγονταν ο πρωτονοτάριος του θέματος, ο πραίτωρ του θέματος και ο χαρτουλάριος του θέματος. Ο στρατηγός δεν είχε απεριόριστη εξουσία, καθώς οι υφιστάμενοί του μπορούσαν να απευθύνονται άμεσα στον αυτοκράτορα για ένα ζήτημα που αφορούσε το θέμα τους[3].

Οι ιδιοκτήτες των θεμάτων είχαν αρχίσει να αποκτούν δύναμη, αφού η κατοχή έγγειας ιδιοκτησίας στα θέματα, δηλαδή στην επαρχία. Παράλληλα μία νέα απειλή γεννιόταν προς την αλλά Κωνσταντινούπολη καθώς η ηγεσία του στρατού ενσωματωνόταν στην άρχουσα τάξη με κίνδυνο να οικειοποιηθεί οριστικά ένα μέρος της κεντρικής εξουσίας[4].

Τέλος, ο θεματικός στρατός αποτελούσε τον κύριο στρατό της Αυτοκρατορίας, ένα είδος εθνικού στρατού στον οποίο στρατολογούνταν μόνο κάτοικοι χριστιανοί ορθόδοξοι, αποκλεισμένων των αιρετικών, Εβραίων κ.λπ., σε αντίθεση προς τις υπό της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης στρατολογούμενες μονάδες που καλούνταν Τάγματα και που περιελάμβαναν και ξένους και αιρετικούς, ακόμα και μη Χριστιανούς. Ο θεματικός στρατός φάνηκε εξαιρετικά αποτελεσματικός στην

απόκρουση των αραβικών επιθέσεων. Φυσικά ο αριθμός των θεμάτων ποίκιλε μεταξύ του 9^{ου} έως 11^{ου} αιώνα, αλλά σε όλες τις περιόδους η συμβολή τους για την προστασία των συνόρων ήταν σημαντική με όλες τις συνέπειες που αυτό είχε στο μοίρασμα της εξουσίας των τάξεων[5].

Γενικότερα, όμως, τα καθήκοντα των διάφορων στρατευμάτων ήταν καθορισμένα με μεγάλη ακρίβεια. Προορισμός του θεματικού στρατού ήταν, όπως προαναφέρθηκε, να εμποδίζει τις ξένες εισβολές. Όταν π.χ. οι Σαρακηνοί περνούσαν τα σύνορα, ο επικεφαλής της περιοχής το ανέφερε αμέσως στον στρατηγό του θέματος. Ο στρατηγός έστελνε αμέσως και ειδοποιούσε τα γειτονικά θέματα, ενώ το ιππικό του ξεκινούσε για να καταδιώξει και να πλευροκοπήσει τους επιδρομείς και το πεζικό έπιανε τα στενά απ' όπου θα ήταν υποχρεωμένοι να περάσουν στην επιστροφή τους.

Στο μεταξύ τα γειτονικά θέματα συνάθροιζαν τα κυριότερα στρατεύματα τους και όλοι ετοιμάζονταν να συναντηθούν στο σημείο όπου περίμεναν ότι θα χτυπούσε ο εχθρός. Αν πρόφταιναν να συγκεντρωθούν εγκαίρως ήταν δυνατόν να κυκλώσουν τους εισβολείς και να τους αιχμαλωτίσουν, όπως το 863 όταν ο Σαρακηνός στρατηγός Ομάρ έπεσε στην ενέδρα του θεματικού στρατού της Ασίας στον Άλυ. Και οι Βυζαντινοί επίσης έπρεπε να κάνουν επιδρομές στην εχθρική χώρα, ενώ ο στόλος έπαιρνε εντολή να καταστρέψει τα παράλια των Σαρακηνών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Ο στρατός σε ολόκληρη την πορεία της Βυζαντινής ιστορίας διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο. Η αναδιοργάνωση του στρατού από τον Κωνσταντίνο αλλά και το Διοκλητιανό συνέβαλε αρχικά ο βυζαντινός στρατός να μπορέσει να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες της βυζαντινής αυτοκρατορίας που γεννιόταν.

Ο βυζαντινός στρατός της πρώτης περιόδου ήταν οργανωμένος σε τρεις βασικές κατηγορίες: α. στα συνοριακά στρατεύματα (limitanei), β. στα κινητά στρατεύματα ή στρατεύματα κρούσεως (comitatus) και γ. στην αυτοκρατορική φρουρά (palatini).

Παράλληλα από τον 7^ο αιώνα ο θεσμός των θεμάτων κάνει εντονότερη την παρουσία του. Ο όρος θέμα εμφανίζεται έντονα κατά τη βασιλεία του Ηρακλείου πλην όμως υπάρχουν αρκετές διαφωνίες από ιστορικούς ότι η λέξη αυτή δήλωνε στρατιωτική μονάδα. Κατά τη διάρκεια των 9ου και 10ου αιώνων, ο θεσμός του θέματος γίνεται καλύτερα γνωστός, όπου ο όρος αποκτά στρατιωτική, διοικητική και γεωγραφική σημασία. Τα στρατεύματα του θέματος αποτελούνταν, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τους, από ντόπιους αγρότες, οι οποίοι ονομάζονταν «στρατιώται».

Οι αρχηγοί των θεμάτων αποτελούσαν με το πέρασμα των αιώνων μία νέα τάξη στη βυζαντινή κοινωνία που διεκδικούσε συμμετοχή στο μερίδιο της εξουσίας, κάτι που προκάλούσε τριγμούς στην ήδη καθεστηκυία τάξη. Εν κατακλείδι δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι ο στρατός αλλά και τα θέματα είχαν καταλυτικό ρόλο στην άμυνα της Αυτοκρατορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάδα*

Βασίλειφ, Α. Α., *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, 324-1453, τ. Α, μτφρ. Δ. Σαβράμη, εκδ. Γραφικές Τέχνες Πάπυρος, Αθήνα 1995.*

Βλυσίδου, Β. «Η βυζαντινή αριστοκρατία και η κρατική εξουσία (9ος-10ος αι.)»,

<http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/1737/1/M01.028.05.pdf> (2013)

Γρηγορίου - Ιωαννίδου Μάρθα, *Παρακμή και πτώση του θεματικού θεσμού. Συμβολή στην εξέλιξη της διοικητικής και της στρατιωτικής οργάνωσης του βυζαντίου από τον 10ο αιώνα κ.ε.*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007.

Diehl, C., *Etudes sur l' administration Byzantine dans l' Exarcate de Ravenne (568-751)*, Paris 1888

Θεοφάνης, Χρονογραφία, εκδ. C. de Boor, Λιψία, 1883 (ανατύπωση, Νέα Υόρκη, 1980).

Καραγιαννόπουλος, Ι. Ε., *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους, Β*, Θεσσαλονίκη 1981.

Καραγιαννόπουλος, Ι. Ε., *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1992.

Καραγιαννόπουλος, Ι. Ε., *Το Βυζαντινό Κράτος*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001⁴.

Κιαπίδου, Ε. - Σ., «Στάση Θωμά Σλάβου, 821-823», 2003, *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*

, Μ. Ασία, <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6225>

Κωνσταντινίδης, Κ. Α., *Τα στρατιωτικά βυζαντινά εγχειρίδια ως πηγή πολιτιστικών στοιχείων και αντιλήψεων, Το Στρατηγικόν του Μαυρικού και τα Τακτικά του Λέοντος του Σοφού*, Θεσσαλονίκη 2011.

Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, Κ, 205, C. B Hase, (CSHB), Bonnae 1828

Νικολούδης, Ν., «Το Βυζάντιο και οι γείτονές του», *Ελληνική Ιστορία Β΄*, Βυζάντιο και Πολιτισμός, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 1999, 95-136

Ostrogosky, O G., *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Μόναχο 1952.

Παπαρηγόπουλος, Κ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, National Geographic - Τέσσερα πι Α.Ε., τ. 9-15, Αθήνα 2005.

Φειδάς, Βλ. Ι., *Βυζάντιο. Βίος - Θεσμός - Κοινωνία - Εκκλησία - Παιδεία - Τέχνη*, Αθήνα 1991³.

Haldon, J., «Greek fire» revisited: recent and current research, E. Jeffreys, *Byzantine Style, Religion and Civilization: In Honour of Sir Steven Runciman*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, σ. 290-325.

Hoffmeyer, A. B., *Military Equipment in the byzantine Manuscript of Skylitzes in Biblioteca Nacional in Madrid*, Granada 1966.

Χριστοφιλοπούλου, Αικ., *Ιστορία του Βυζαντίου*, τ. Α, Θεσσαλονίκη 1997.

Χριστοφιλοπούλου, Αικ., *Βυζαντινή Ιστορία*, Β΄ 867 -1081, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1997².

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ:

«Θέματα», *Εγκυκλοπαιδικό και ετυμολογικό λεξικό Βυζαντινών λέξεων*, http://www.stougiannidis.gr/byz_lexicon.htm#thita (2013)

[1] O G. Ostrogosky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Μόναχο 1952, σ. 158.

[2] Αυτόθι.

[3] Βασίλιεφ, σ. 230.

[4] Β. Βλυσίδου, «Η βυζαντινή αριστοκρατία και η κρατική εξουσία (9ος-10ος αι.)», σ. 108, <http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/1737/1/M01.028.05.pdf> (2013)

[5] C. Diehl, *Etudes sur l' administration Byzantine dans l' Exarcate de Ravenne (568-751)*, Paris 1888.